

HUR UTVECKLAS INDUSTRIN FRAM TILL 1970?

Av John Ekström

Industrins produktionsvolym 1970 beräknas bli 3 procent mindre än vad som förutspåddes i den senaste långtidsutredningen. Men exportprognosen visar sig realistisk och för den samlade industrin kommer planerna till och med att överskridas, framgår det av den revidering av långtidsutredningens industriprognos, som nyligen slutförts inom Industriens Utredningsinstitut. Den nya prognosen förutsätter att konjunkturuppgången börjar redan 1968, skriver ekon lic John Ekström vid IUI, som också pekar på att den fortsatta ökningen av industriproduktionen är möjlig att genomföra med i stort sett oförändrat antal sysselsatta inom industrin.

Jämförelsen mellan långtidsutredningens exportprognoser och exportutfall visar, att industriva-ruexporten under 1965-67 totalt sett utvecklat sig enligt den antagna trenden. Med tanke på den konjunkturbetonade avmattningen i efterfrågan på våra viktigare exportmarknader under 1966 och 1967, får detta betraktas såsom en klart förmånlig utveckling.

Av stort intresse beträffande vad som hittills skett är utvecklingen inom de enskilda branscherna. Två av våra främsta exportindustrier — järn- och metallindustrin och verkstäderna — uppvisar en väsentligt gynnsammare exportvolymutveckling än vad LU förutsåg. Exportmålet 1970 (enligt LU) skulle för dessa branscher kunna uppnås vid en fortsatt exportvolymökning som är väsentligt lägre än den som realiserats under åren 1966 och 1967 med då förhärskande ogynnsamma marknadsförhållanden.

För vår tredje stora exportindustri — massa- och pappersindustrin — har 1965-67 emellertid varit en period av exportstagnation. Eftersläpningen i förhållande till LU-trenden är nu så stor, att en genomsnittlig ökningstakt om mer än 7 procent erfordras för att exportprognosen skall realiseras, en expansionstakt som massa- och pappersexporten dock överträffade under kon-

junkturuppsvinget 1961-64. Negativ har också exportbilden 1965-67 varit för gruvorna och för varven. I båda fallen är det en reflex av världsmarknadsutvecklingen: för varven den strukturella och sannolikt långvariga allmänna varvskrisen, för gruvorna bl a det starka beroendet av stålindustrins världskonjunkturer.

Så är att notera en i förhållande till prognosen öväntat positiv exportutveckling för två relativt nya exportbranscher: textil- och konfektionsindustrin samt den kemiska industrin. De av dessa båda branscher planerade i och för sig betydande exportökningarna (11 procent per år) har betydligt överstigit. I båda fallen har exportuppgången gällt speciellt Norden.

Den nu redovisade exportutvecklingen har avsett volymer, dvs ingen hänsyn är tagen till prisutvecklingen. Det har av samtalen med företagsrepresentanter framgått, att den allmänt positiva exportbilden har ett starkt negativt inslag vad gäller prissidan och räntabiliteten. Totalt låg exportprisnivån oförändrad 1965-67, som var en period av internationellt sett förhållandevis hög stegring av de svenska lönekostnaderna.

Marknadssplittringens betydelse

I enkäten 1964 ombads företagen uttala sig om den förväntade utvecklingen av exporten på EFTA, EEC och andra ländergrupper. Man räknade med en något snabbare exportutveckling på EFTA än på EEC samt med en förhållandevis snabb expansion på USA.

Det framgår nu att den svenska industrivaruexporten på de nordiska grannländerna uppnått starkt ökade importandelar under 60-talet. Särskilt påtaglig har marknadsförbättringen varit för kemiska produkter, för järn och stål samt för diverse konsumtionsvaror. För den svenska exporten på EEC är bilden den omvända: förlust av importandelar för alla branscher med järn och stål som enda undantag. Att avgöra hur stor del av dessa andelsförändringar som är att till-

skriva EEC- och EFTA-bildningen låter sig inte göras. För de flesta här berörda varugrupperna pågick redan före 1960 en ökning av de svenska andelarna i Nordens import: EFTA-bildningen har förstärkt denna trend. Men under 50-talet var den svenska exporten delaktig i en liknande regionaliseringstrend också vad gäller EEC-ländernas import: denna positiva marknadstrend har brutits under 60-talet. Konsumtionsvaruindustrierna och den kemiska industrin har gynnats starkt av EFTA-preferenserna på de nordiska marknaderna, men de har haft föga att förlora på EEC. Pappersindustrin har alltför smalt exportutrymme i Norden för att kunna kompensera bortfall på den för den utslagsgivande EEC-marknaden men har lyckats öka sin importandel i Storbritannien. Verkstadsindustrin har totalt sett ungefär samma exportvolym och samma andelsförändring på Norden och på EEC, men en varuvis genomgång skulle visa att marknadsförluster på EEC och marknadsvinster på EFTA icke fallit jämnt på delbranscher. Det finns alltså goda skäl att betrakta den europeiska marknadsplittringen som en av de faktorer som under de senaste åren påverkat branschutvecklingen.

En illustration till konkurrensutvecklingen för industrin ges i vidstående diagram. Där redovisas utvecklingen av den svenska industrins andelar på hemmamarknaden för några branscher, som brukat betecknas såsom hemmamarknadsindustri men som numera också utvecklats en betydande export.

Produktionsutvecklingen

Som särskilt expansiva framstod vid långtidsutredningens bedömning 1965 den kemiska industrin, järn- och metallindustrin, verkstadsindustrin (utom varven) samt massa- och pappersindustrin.

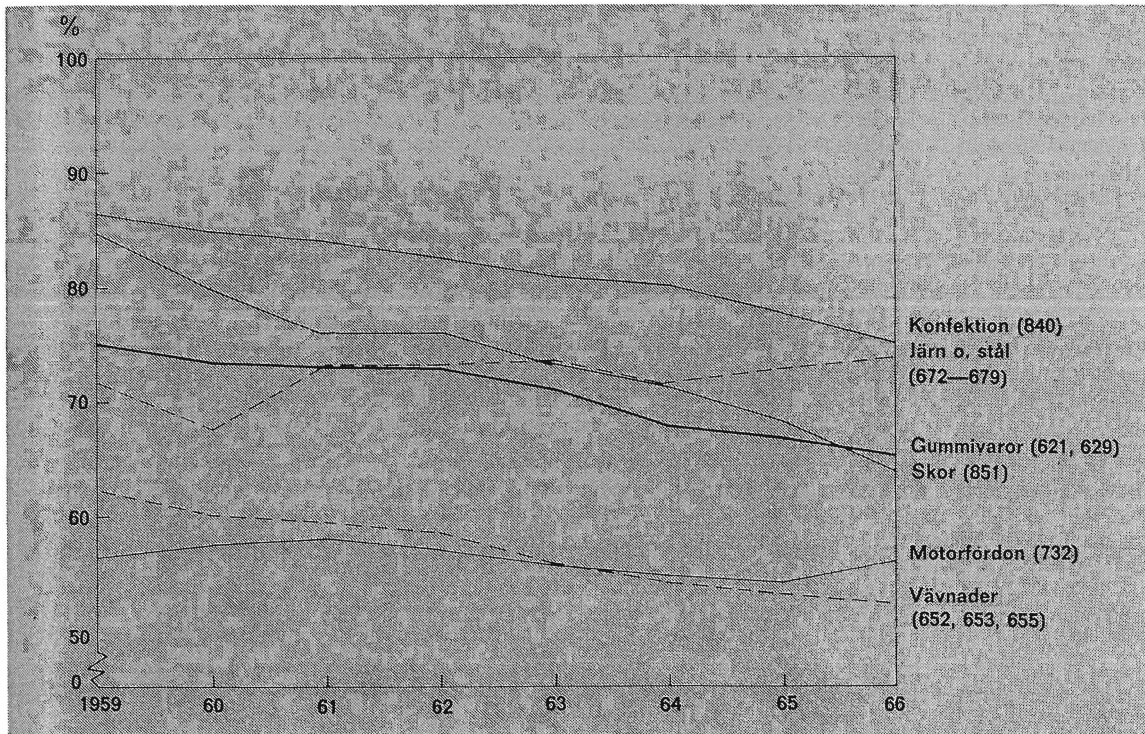
Granskningen av dessa branschgrupper, som omfattar nära hälften av industrins förädlingsvärde, utfaller tämligen gynnsamt. Både den ke-

miska industrin och verkstadsindustrin ligger väl till i förhållande till L U:s produktionstrend icke minst därigenom att expansionen, tack vare en god exportutveckling, kunnat uppehållas också under 1966 och 1967. Markerat under planerad trend ligger järn- och metallindustrin samt massa- och pappersindustrin. Båda dessa branscher är emellertid huvudsakligen stapelvaruproducenter och sålunda starkt beroende av hur kundernas lagerhållning utvecklas. Att konjunkturavmattningen 1966 och 1967 för dem inneburit stagnerande produktion är därför i och för sig inte diskvalificerande för den mera långsiktiga utvecklingen.

Tre industribranscher — skeppsvarven, textil- och konfektionsindustrin samt sko- och läderindustrin — framstod vid L U:s bedömning 1965 som stagnationsbranscher. De är alla branscher som arbetar i hård konkurrens med utlandet. För varvsindustrin har emellertid produktionsut-

vecklingen, positivt påverkad av Suezkrisen, blivit bättre än väntat: nära 6 procents ökning per år under 1963-67 och cirka 3 procent för 1965-67. För textil-, konfektions- och skoindustrin hade redan 1965 inneburit vissa produktionsminskningar, vilken tendens förstärktes under 1966. Textilindustrins produktionsnivå ligger 1967 på samma nivå som 1963, skoindustrins cirka 20 procent lägre. Mer än hela konsumtionsökningen på beklädnadsområdet — för skor cirka 15 procent räknat i antal par — har sålunda tillfallit importen. Genom en kraftig exportökning (främst på Norden) har textil- och konfektionsindustrin balanserat marknadsförluster på hemmamarknaden; skoindustrin har härvidlag varit mindre framgångsrik. Läderindustrin har dock genom specialisering och betydande exportökning mer än väl kompenserat det avsettningsbortfall som den minskade svenska skoproduktionen inneburit.

Hemmamarknadsandelar, i procent, för vissa produkter åren 1959-1966

Sedan 1963 har den svenska industriproduktionen ökat med i genomsnitt 6 procent per år, vilket främst tillskrivs den starka expansionen under 1964 och 1965. Från 1965 har nämligen produktionsökningstakten varit endast 3 procent per år. Produktionstillväxten måste nu bli 6 procent per år under 1968-70 om prognosen för 1970 skall realiserars.

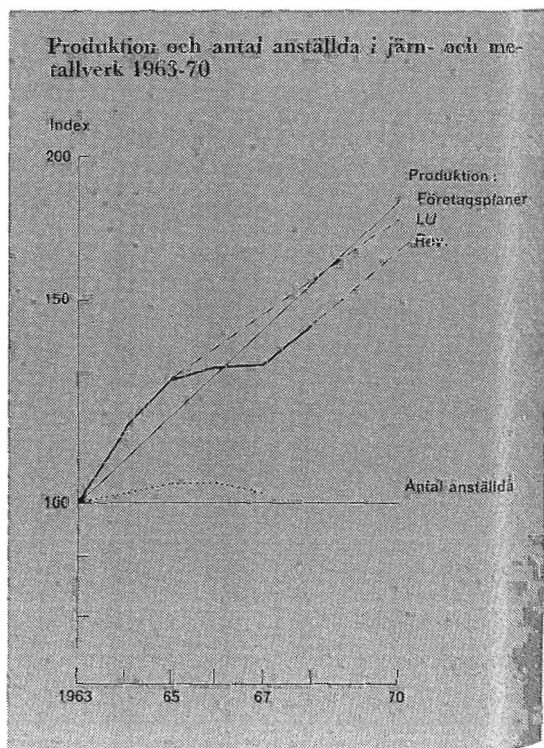
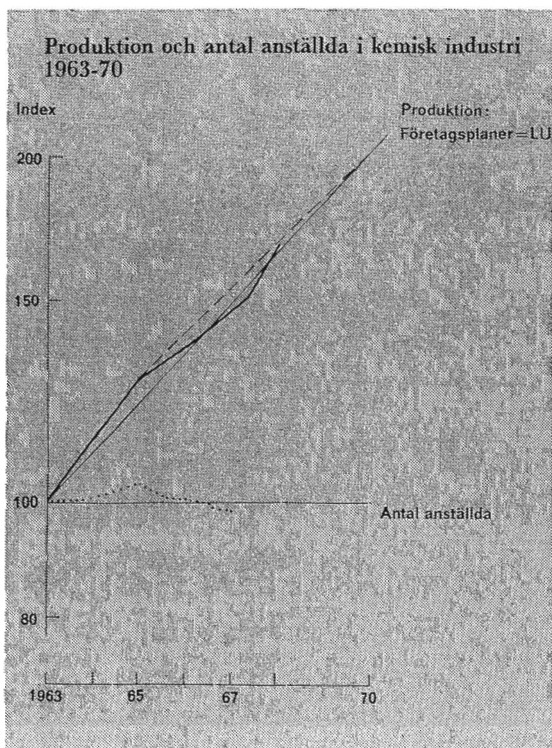
Ny prognos för 1970

Enligt långtidsutredningens överväganden — och främst till följd av det förväntade omslaget i fråga om tillgång på arbetskraft — kunde man i framtiden inte räkna med en lika hög expansionstakt i Sverige som under 1960-65. Den beräknade lägre ökningstakten för bruttonationalprodukten med 4,2 procent per år ansågs ge utrymme för en årlig maximal tillväxttakt av industriproduktionen med 5,5 procent. Också förutsättningarna för en ökning av den svenska ex-

porten — vid antagen oförändrad konkurrenskraft — bedömdes av LU bli sämre under 60-talets andra hälft. Exporten skulle under 1965-70 kunna öka med 6,5 procent per år, dvs inte fullt så snabbt som under föregående två femårsperioder.

Jämförelsen med den för perioden 1965-70 förutsedda "normala" efterfrågetillväxten visar på betydande eftersläpning. Under 1966 och 1967 har den interna efterfrågan varit svag. Den privata konsumtionen har ökat med endast 2 procent per år. Relativt gynnsammare har investeringsutvecklingen varit, delvis som följd av dämpningen på arbetsmarknaden som medgett ett snabbare färdigställande av byggen och delvis som resultat av expansivare kreditpolitik, frisläppandet av investeringsfondsmedel etc. Särskilt år 1967 har också karaktäriserats av en svag konjunktur på våra exportmarknader i Västeuropa.

Emellertid innebär i och för sig ett par "svaga" år ingen diskvalificering av femårsprognosen.

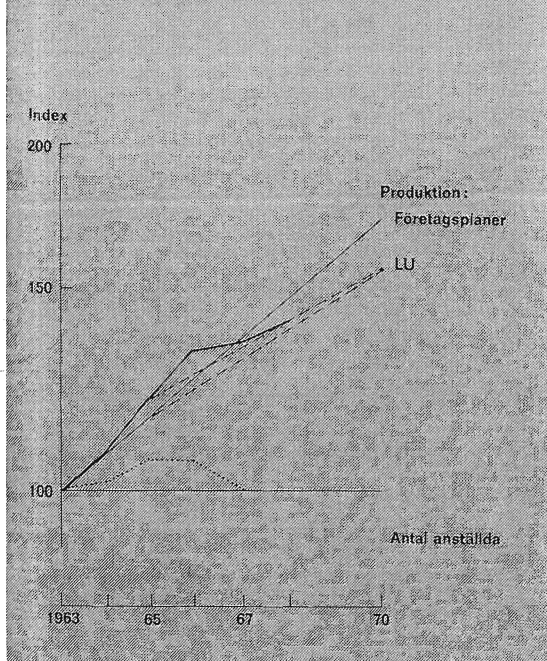
Att de svaga åren kommit 1966 och 1967, just i början av perioden, för emellertid med sig vis-sa bedömningssvårigheter. Om efterfrågeprognosen för 1970 skall uppfyllas — vilket är en första och grundläggande betingelse för att industrins produktionsvolym 1970 enligt LU skall kunna uppnås — så måste dock åren 1968-70 få en ganska klar prägel av högkonjunktur. Under de återstående tre åren skulle den svenska bruttonationalprodukten behöva öka med i genomsnitt 5 procent per år om den av LU för 1965-70 förutsatta expansionen skulle realiseras. Sannolikheten härav är naturligtvis intimt beroende av hur snabbt den nu förväntade konjunkturförbättringen sätter in.

Den konjunkturuppfattning som företagarna tämligen allmänt givit tillkänna vid våra kontakter sammanfaller i stora drag med den som präglade den preliminära nationalbudgeten. Möjligen var tveksamheten större beträffande tidpunkten och tempot för återhämtningen i den

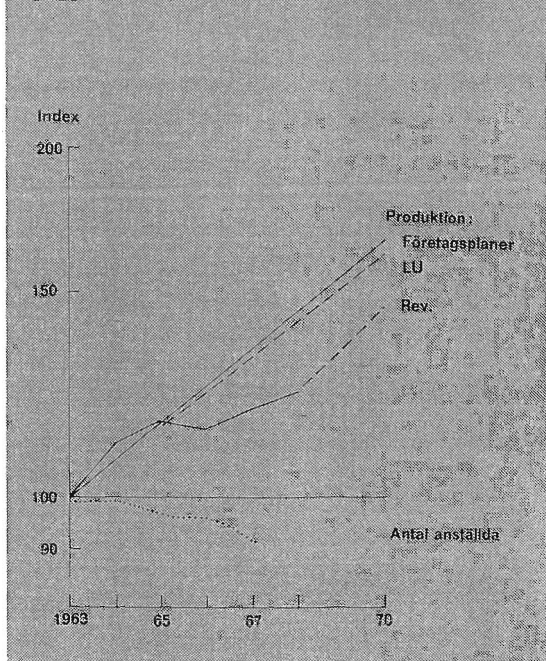
västeuropeiska konjunkturen, som ju är den utslagsgivande för vår export. Ovissheten är dock alltjämt stor om när uppsvinget i exportförsäljningarna sätter in. I flera branscher — stålindustrin, massa- och pappersindustrin och gruvorna — räknar man emellertid med, att då detta sker en relativt snabb avsättningsexpansion inträder därigenom att kunderna har behov att täcka in sig både för förbrukningsuppgång och för lagerökning. Detta skulle ge i varje fall 1969 en expansiv karaktär, medan 1970 — då lagerpåfyllningen avslutas — för de nämnda branscherna skulle få ett lugnare förlopp.

För exporten är — som framgått — utgångsläget inför 1968-70 gott i det avseendet att den volymmässiga exportutvecklingen under 1965-67 följt den av LU antagna trenden. Positiva inslag var järn och stål och verkstadsprodukter samt en del icke traditionella exportvaror på Norden. Är det tänkbart att dessa inslag försvagas?

Produktion och antal anställda i verkstadsindustrin 1963-70

Produktion och antal anställda i massa- och pappersindustrin 1963-70

Exportprognosen håller

En del av de senaste årens exportframgångar förklaras av låga offertpriser och av företagens intresse att uppehålla produktionsvolymen. I det förbättrade marknadsläget, som konjunkturhypotesen innebär, skulle följaktligen på dessa punkter exportintresset minska. Det finns emellertid i expansionsbilden för 1968-70 inte något som tyder på att de berörda branscherna särskilt snabbt skulle närma sig den kapacitetsgräns, där sådana exporttillskott skulle bli ointressanta. Flertalet av våra stapelvaruproducerande branscher räknar i själva verket med att åren 1968-70 får en utpräglad karaktär av mängdkonjunktur med till följd av existerande outnyttjad kapacitet pressade priser och otillfredsställande räntabilitet. Dock räknar tex stålindustrin med att kunna ersätta en del av handelsjärnexporten med intressantare specialstålleveranser.

Inga tecken tyder heller på att den starka exporttrenden på Norden skulle tonas ned under de närmaste åren. Osäkerhetsfaktorn — som företagen understrukit — gäller vår EEC-export och effekten av tullanpassningen den 1 juli 1968. Men man kan notera att de 2/5 (eller mera) av Kennedyrondens tullsänkningar, som sätts i kraft vid samma tidpunkt, eliminerar en del av höjningen i Västtyskland och Benelux och för övrigt medför sänkningar på andra intressanta exportmarknader än EEC.

Beträffande exporten har en nedrevidering ansetts nödvändig för gruvorna och för varven, medan en kraftig uppräknings skett för kemi- och textilgrupperna. Motiven härför är den exportförmåga som demonstrerats över en lång följd av år. Också för verkstadsexporten syns utsikterna goda till att prognosen överskrids under förutsättning av en gynnsam kostnadsutveckling (vilket för denna arbetskraftsintensiva bransch främst betyder relativ löneutveckling). Inte minst bör exporten av investeringsvaror främjas vid förbättrad konjunktur i viktiga importländer, såsom Västtyskland. En sammanvägning för hela

industriexporten ger en total nivå 1970 som med 2 procent överskrider den av långtidsutredningen kalkylerade. Denna framstår sålunda även i aktuell belysning såsom realistisk.

Produktionstakten måste fördubblas

Också beträffande produktionssidan har vissa nedjusteringar ansetts motiverade: främst för järn- och metallindustrin samt för massa- och pappersindustrin. Den produktionseftersläpning som för dessa branscher inträtt under konjunkturavmattningen 1966 och 1967 syns svårigen kunna helt återtas före 1970 under de konjunkturförutsättningar som gäller för kalkylen. Utvecklingen av exporten blir för dessa industrier den volymbestämmande faktorn. Främst för massa- och pappersindustrin har produktionsstagnationen varit även av strukturell natur och beroende av faktorer som kvarstår också i ett förbättrat konjunkturläge. Detsamma gäller i än

Industrins produktions- och exportutveckling 1965—70
Volymökning i procent per år

Bransch	Produktion		Export	
	Enligt LU	Enligt revisionen	Enligt LU	Enligt revisionen
Gruvindustri	4	3	5	3,5
Järn- o metallverk	7	5,5	7,5	9,5
Verkstadsindustri (exkl varv)	6	6	9	9
Varvsindustri	0	1,5	0	-3,5
Jord- o stenindustri	6	4	—	—
Träindustri	5	5	2	2
Massa-, pappers- o wallboardindustri	7	4,5	6	6
Pappersvaru- o grafisk industri	5	5	—	—
Livsmedelsindustri	3	3,5	4	2,5
Textil- o konfektionsindustri	2	-1,5	9	13
Skö- o läderindustri	2	-3,5	—	—
Gummivaruindustri	7	3	—	—
Kemisk industri	12	11	10	13,5
Hela industrin	5 à 5,5	4,5 à 5	6,5	6,5

högre grad textil- och konfektionsindustrin samt skoindustrin. För skoindustrin enbart (den ingår här tillsammans med läderindustrin vars expansion förlöper normalt) skulle kontraktionen bli högst betydande. Tempot i beklädnadsindustriernas strukturanpassning är emellertid starkt avhängigt av den handelspolitiska utvecklingen och den svenska handelspolitiken och svårt att bestämma. Detsamma gäller varvsindustrin, för vilken revisionen gått i positiv riktning; detta beror dock enbart på att LU-prognosen med 1965 års utgångspunkter kom att hamna på en alltför låg nivå i förhållande till dagens situation.

Sammanvägt för hela industrin innebär revideringen en sänkning av beräknad produktionsvolym 1970 med cirka 3 procent i förhållande till LU-kalkylen 1965. Det innebär en med en halv procentenhet sänkt tillväxttakt under femårsperioden 1965-70. Den nya kalkylen innebär att industriproduktionen beräknas öka med i genomsnitt inemot 6 procent per år under återstående delen av 60-talet. Det är nära dubbelt så snabbt som under 1965-67, ungefär lika med takten under 1963-67, men betydligt svagare än under 1960-65. Det är alltså uppenbart att kalkylen — liksom de underliggande branschbedömningarna — förutsätter att konjunkturuppgången sätter in redan tidigt under 1968.

Sysselsättning och produktivitet

Det totala antalet industrianställda har minskat under 1966 och 1967. Totalt var industrisysselsättningen tre procent lägre 1967 än 1963, vilket motsvarar cirka 25 000 personer.

Granskningen har visat på att både strukturella och konjunkturella faktorer verkat dämpande på sysselsättningssidan under de båda första åren av den behandlade femårsperioden. För att återställa räntabilitet och konkurrenskraft har det över ett brett fält av den svenska industrin erfordrats mera radikala åtgärder än tidigare under 60-talet, då kostnadsökningar i

många branscher kunnat balanseras genom ökning av produktionsvolymen.

En följd av denna utveckling är att industrins produktivetsförbättring totalt och i de flesta branscherna har blivit större än vad företagen själva räknade med vid enkätllfallet 1964: i genomsnitt per år under 1963-67 nära 7 procent, räknat per anställd, och så hög som 6 procent under avmattningsåren 1966 och 1967. Även i jämförelse med långtidsutredningen framstår detta såsom gynnsamt. Det har vitsordats vid våra samtal med företagarna, att det speciellt var treårsavtalet 1966, i kombination med arbetstidsförkortningen, som utlöste den intensiva rationaliseringsaktiviteten inom industrin. Produktivetsutvecklingen under 1966 och 1967 tyder på att detta arbete varit framgångsrikt.

I samband med denna granskning har det inte gjorts någon speciell sysselsättningsenkät eller något försök att direkt bestämma sysselsättningseffekten 1968-70. Produktionskalkylerna ger dock underlag för vissa beräkningar som tyder på att den förutsedda produktionsökningen under 1968-70 kan effektueras inom ramen för ett i stort sett oförändrat antal anställda för industrin i sin helhet. Detta skulle över hela femårsperioden 1965-70 betyda en minskning av antalet industrianställda med uppemot en procent per år. Det vore en högst väsentlig perspektivförändring i förhållande till långtidsutredningens bedömning om ett tillskott av 45 000 man och industrins tidigare uttalade behov att under samma period nyanställa 100 000 man.

Investeringarna inom industrin under 1965-67 syns ha utvecklats enligt den trend som långtidsutredningen angav (7 procents ökning per år). Denna nivå hade befunnits förenlig med antagandet om oförändrad arbetskraftsvolym. Skulle den ovan skisserade utvecklingen av industrins sysselsättning nu stå såsom ett realistiskt alternativ, är implikationen den att det för den förutsedda produktionsökningen erfordras en väsentligt högre investeringsnivå för 1965-70 än vad långtidsutredningen räknade med.